

PETRA JELAČA

Multimedijska, radijska i kazališna autorica

**Autorski projekt Pavlice Bajsić Brazzoduro prema
Mediterranskom brevijaru Predraga Matvejevića i
Pričama iz susjedne luke (portulanu) Olje Savičević Ivančević**

Redateljica: PAVLICA BAJSIĆ BRAZZODURO

Koprodukcija: GDK Gavella i Radio Teatar Bajsić i prijatelji

Premijera: 21. ožujka 2025., Mala Gavella

Radioteatar Pavlice Bajsić Brazzoduro sasvim je nova autorska pojava u radijskoj, multimedijskoj i kazališnoj umjetnosti u Hrvatskoj. Nastajao tijekom duljeg vremena, u više od dvadeset godina, gradio se postupno, istraživački, temeljito, iskreno i nadasve umjetnički dosljedno. Hrabro.

Njegova autorica ostvarila je dosad zavidan broj raznih vrsta izvedbi, od radijskih, radiodramskih, ars akustika i dokumentarnih radiodrama do multimedijskih kazališnih izvedbi svojega karakterističnog autorskog kazališta – radioteatra.

Istražujući njezin iznimno bogat opus, dolazim do zaključka kako je zaista neobično da nema do sada objavljenih sustavnijih prikaza Pavličina rada, osim kraćih teatroloških tekstova u programskim knjižicama, osvrta i kritika na pojedine predstave u raznim vrstama medija te brojnih intervjua i u tome kontekstu objavljenih autoričnih biografija.

Pavlica Bajsić Brazzoduro apsolvirala je etnologiju i bohemistiku na zagrebačkom Filozofskom fakultetu, potom magistrirala dramaturgiju na Akademiji dramske umjetnosti u Zagrebu, nakon toga u Parizu

> *Meditranski brevijar* foto: Ivan Sikavica

> Sven Medvešek foto: Ivan Sikavica

magistrirala estetiku na Sveučilištu Paris & Saint-Denis, na temu zvuka i dokumentarnog.

Njezine su dokumentarne radiodrame i *Ars acustice* emitirane na sljedećim radiopostajama: Hrvatski radio, ORF, Švicarski radio, Rundfunk Berlin Brandenburg, Deutschlandradio Berlin, BBC, Chicago Public Radio i Australian Broadcasting Corporation.

Još i prije EU projekata, rado je sama smišljala nadrealne međunarodne suradnje i platforme i činila ih realnima: *Cross Country Radio Project* 2004.; Danski, Bugarski i Hrvatski radio, *Unusual European* 2007.; *Behind every outstanding social and artistic action, there is an outstanding personality*.

Prva kazališna i multimedijaska izvedba dogodila se 2014. godine i svima je, a pod time mislim na širu kazališnu publiku i na sve oblike kazališne struke iz teorije i prakse, postala poznata: *Hoerspiel: mala igra za slušanje (i gledanje)*, u kojoj se prvi put na svoj zaigran, vizualan a opet tako slušljiv način bavi medijem radija, pričom o povijesti radija nastaloj na dokumentarnoj podlozi radijskih snimki iz različitih arhiva, te kazališnom izvedbom oživljenih vremena u kojima je radio bio nov, snažan i ljudima važan medij. *Hoerspiel* je nastao kao svojevrsna posljedica multimedijске izložbe i performansa *Tišina (Le Silence)* 2013. godine, u zagrebačkoj kuli Lotršćak i u Parizu, Les Voutes, koju je sama osmislila, pokrenula i u njoj sudjelovala. Tom je prilikom oko teksta svojega pokojnog oca, Zvonimira Bajsića, „Sinopsis za zvučni esej *Tišina*“, iz 1978. godine, okupila dvadesetak audio i vizualnih umjetnika te performerera iz Zagreba, Berlina, Pariza i Sao Paula, i pokrenula zajedničku umjetničku organizaciju Multimedijalna koliba unutar koje počinje projekt radiofonijskog teatra.

Prva predstava *Hoerspiel: mala igra za slušanje (i gledanje)* redovito igra od tada na nezavisnoj sceni u Zagrebu te gostuje po Hrvatskoj i inozemstvu; iznimno je dobro

prihvaćena i od publike i od kritike. Dvije godine poslije, 2016., u suradnji s berlinskim Senatom za kulturu i kazalištem Ballhaus Ost, u Berlinu se s velikim uspjehom izvela njemačka verzija te predstave, okupivši berlinske i zagrebačke autore i izvođače. Za tu predstavu, *Eter nad Berlinom / Aether über Berlin*, osvojila je nagradu na *Marulićevim danima* 2017. za najbolju adaptaciju, a predstava je bila i na međunarodnoj turneji.

Projekti kao što su *Hoerspiel* i *Eter nad Berlinom* dio su autoričine šire ideje, odnosno njezina *homagea* stoljeću radija, u kojem ona „male ljude iz radijske kutije“ izvodi pred svjetla reflektora kako bi mogli publici otkrivati skrivene radijske mehanizme, lokalne radijske povijesti, kao i autentičnu, zaboravljenu, umjetničku snagu toga medija.

Iduća kazališna izvedba radiofonij-skog teatra bila je u dubrovačkoj kuli Bokar, izrazitih ambijentalnih karakteristika, pod nazivom *Orfej sluša radio*, u lipnju 2017. u produkciji Kazališta Marina Držića u Dubrovniku.

Sve dotadašnje umjetničke i produkcijske prakse koje povezuje element susreta raznih medija s medijem radija, kao i godinama baštinjenu mrežu suradnika raznih profesija, napokon ujesen 2018. objedinjuje pod krovom novoosnovane umjetničke organizacije RadioTeatar Bajsić i prijatelji.

U sklopu te organizacije nastaju i važnije produkcije radioteatra, kao što su *Ratovi svjetova*, radijska predstava katastrofe s pucaњem, pjevanjem i Marsovcima, za djecu od 10 do 14 godina, te *Soundtrack za film koji nije snimljen*, glazbeno-poetsko radiofonijska predstava.

Iznimno je važno i njezino edukacijsko djelovanje na području radijske umjetnosti, u višemjesečnim radionicama, u sklopu RadioTeatra Bajsić i prijatelji, kao što je važna specifična ambijentalna karakteristika mnogih

> Anja Matišić, Franjo Dijak, Antonija Stanišić Šperanda foto: Ivan Sikavica

njezinih predstava i projekata, poput programskog ciklusa *Radio Voćarska* koji se održava već treću sezonu zaredom.

Kazališno-radiofonijsko tematiziranje radijskog medija iznutra, na sceni, praćenje procesa nastanka radijskih emisija uz originalne dokumentarne inserte te dramaturško oživljavanje povijesnih ličnosti vezanih uz radio, vrhunac je doživjelo predstavom o životu Božene Begović *Halo, halo, ovdje Radio Zagreb* u produkciji Zagrebačkog kazališta mladih 2022. godine. To je rezultat radiofonijsko-dramaturškog istraživanja života vrlo samozatajne žene nevjerojatno zanimljive biografije, mnogo šire i turbulentnije od rečenice po kojoj je u eteru, i povijesti radija, ostala zapamćena.

Pavlica Bajsić Brazzoduro s puno ljubavi, prije svega, prema mediju radija, i nadasve radijskim arhivima, kako često ističe u intervjuima, nastavlja sustavno graditi svoj osebujni autorski *homage* tom mediju, stvarajući novim, vlastitim autorskim izričajem i *homage* radijskom nasljeđu svojega oca Zvonimira Bajsića, hrvatskoga književnika, redatelja, prevoditelja i iznimnog radijskog inovatora. Često se referirajući na „tatine radove“, kako kaže, ali samo potaknuta tim nasljeđem, nastavila je stvarati novi kazališno-radiofonijski svijet, u pravome smislu riječi radioteatar, kroz čiju prizmu treba promatrati i predstavu *Mediterranski brevijar, na valovima Radio Mediterana*, nastalu u koprodukciji GDK *Gavella* i RadioTeatra Bajsić i prijatelji.

Mediteranski brevijar, na valovima Radio Mediterana

Polazište za predstavu bila je knjiga Predraga Matvejevića *Mediteranski brevijar*, jedan od naših najprevođenijih klasika u inozemstvu, koju je ponajprije prihvatila talijanska književna kritika. Matvejevića se kvalificira kao autora eruditno-meditativnih karakteristika, na tragu Itala Calvina, dok se u smislu palimpsesta kao obrasca reflektiraju i književni postupci Umberta Eca.

Ta je knjiga vječito otvorena čitanju i interpretacijama, žanrovski neuhvatljiva, zato tako i privlačna čitatelju, a nadasve slušatelju. Nije stoga čudno što je privukla vidno uho, „uhovid“ (kako ga u jednom tekstu naziva teatrologinja Agata Juniku) Pavlice Bajsić Brazzoduro. Prema svojim osnovnim karakteristikama zahtjevana za scensku interpretaciju, morala se ispreplesti s još nekim ne samo narativnim nego i dramaturškim elementima da bi radiofonijski teatar mogao zaživjeti na pozornici Male Gavelle. Ideju za uprizorenje Matvejevićeve *Mediteranskog brevijara* potaknuo je jedan od ključnih izvođača u predstavi, Filip Šovagović, još prije nekoliko godina. Kako je tada Pavlica Bajsić Brazzoduro upravo bila preuzela dužnost ravnateljice Centra za kulturu Ribnjak, realizacija je kasnila nekoliko godina, no upravo je ondje, na Ribnjaku, upoznala neke od ključnih članova buduće posade broda: Olju Savičević Ivančević, voditeljicu jedne radio-nice za srednjoškolce, Anu Kreitmeyer, jednu od prvih rezidentica u programima Centra, Unu Pataftu koja je sa svojom harmonikom kao učenica sudjelovala u radionicama improvizirane glazbe, zatim Chisomo Maku-nje Maku, kantautoricu iz Malavija, koja je nastupila u jednom koncertnom ciklusu u Ribnjaku, čiji je kurator još jedan član posade predstave, glazbenik Nenad Kovačić. Tada su odlučili da RadioTeatar uđe u koprodukciju s *Gavellom* kako bi olakšali angažiranje svih tih vanjskih suradnika, što je i karakteristika njihovih predstava. RadioTeatru

se ponovno priključio i Dino Brazzoduro, koji predstavama daje onaj specifičan ton, glazbu i radiofonijsko pletivo koje Pavličina publika tako voli. „Zamolila sam Olju Savičević Ivančević da za svojim radnim stolom posjeti neke od luka koje Matvejević spominje i zapiše što je tamo vidjela. Tako je nastao njezin portulan (rukopisna pomorska karta crtana na pergamentu; nerijetko su se te karte uvezivale u knjigu – portulanski atlas. Uz kartografski prikaz, atlasi su sadržavali obavijesti o prikazanim lukama i obalama te detaljne podatke o plovidbenim rutama, op. a.) u formi zbirke kratkih priča koje smo dovršavali na probama. Probe su se održavale istovremeno s glazbenicima i glumcima, za koje također nemam dovoljno velikih riječi hvale, a to su, osim Filipa Šovagovića, i Antonija Stanišić Šperanda, Anja Matišić, Hrvoje Klobučar, Franjo Dijak, Sven Medvešek i Domagoj Janković. To povjerenje, to prihvaćanje mog radiodramskog rada u kazalištu jako cijenim, jer često zna frustrirati to koliko ono glumcu daje više mogućnosti rada s glasom, toliko ga i koči u mnogim drugim glumačkim izražajnim sredstvima.“¹

To pletivo nastanka iznimno je važno kao uvod u osvrt na predstavu, jer se ona zaista sastoji od svih radio-teatarskih sastavnica: uživo izvođene glazbe, pripovijedanja priča, zvukova, glumaca i glazbenika na sceni, radiofonijskih ulomaka, od kojih su među važnijima oni u kojima sam Predrag Matvejević čita ulomke iz *Mediteranskog brevijara*, a ulomci se isprepliću s kratkim pričama Olje Savičević Ivančević. Sve to, uz inserte snimki *Brevijara* u izvedbi Renea Medveška i Ljubice Letinić iz radijskih arhiva, zatim zvučnih zapisa iz Marakeša, Barija, Malte, Marseillea, Zagreba, Komiže i Iža, brojnih za tu priliku obrađenih tradicijskih i izvorno skladanih napjeva, čini ovu izvedbu mediteranskog

¹ <https://www.jutarnji.hr/kultura/knjizevnost/prvi-put-u-svom-zivotu-i-u-30-godina-rada-vidim-da-je-jednoj-gradskoj-upravi-kultura-bitna-15564983>
(pristupljeno 15. 10. 2025.)

> Franjo Dijak, Domagoj Janković, Anja Matišić, Antonija Stanišić Šperanda, Hrvoje Klobučar, Sven Medvešek foto: Ivan Sikavica

radioteatra. Tekst Matvejevićeva *Brevijara* funkcionira kao eho uprizorenih priča iz suvremenih mediteranskih luka; osigurava im bezvremenost, povezujući ih s lukama mediteranskog nastanka, kao s nekim prajezikom koji i dalje odzvanja suvremenim portulanima.

Kao da je Pavlica Bajsić Brazzoduro u tom autorskom projektu, s brojnom posadom Radija Mediteran, u emisiji za pomorkinje i pjesnike, privezala mikrofona na lađu i proputovala Mediteranom. Dino Brazzoduro istražio je tradicijsku glazbu i prilagođavao je potrebama radiofonijske dramaturgije, a svi su se sudionici izvedbe posebno oduševili glazbom i dijalektom južnotalijanske regije Gargano, što se dosta vidi i čuje.

Čuju se u predstavi i mnogi drugi dijalekti, jezici, govori i glazbe, u izvornom i vrlo

precizno izgovorenom obliku, a sve savršeno točno stvara mediteransku sliku svijeta: razgovorljivu, glasnu, temperamentnu, označenu zvukom, glazbom, gestikulacijama i pokretom. Čujemo katalonske, francuske, južnotalijanske, dalmatinske, turske i arapske dijalekte i tradicijsku glazbu, u živoj izvedbi. Prema zvučnim zapisima iz tih krajeva, svi su glumci stvarali svoje izvedbe, kao i prema pričama Olje Savičević Ivančević, snimljenom glasu Predraga Matvejevića iz 2011. godine te ulomcima *Brevijara*. Taj se skupno osmišljeni duh nastanka teksta predstave itekako osjeti i vidi u izvedbi, iz čega proizlazi kolektivna igra glumaca koja je ostavila svakom izvođaču dovoljno prostora za kreacije različitih lica koje tijekom izvedbe utjelovljuje.

U predstavu je uvršten Antonio Piccinno, pastir i narodni pjevač, legendarno

ime južnotalijanske regije Gargano. Priča o njegovu životu jedna je od važnijih tematskih i dramaturških linija; njome predstava počinje i završava. On je slika tužnog i sjetnog, ali istodobno i ispunjenog života, gorko-slatkog Mediterana koji i nakon Piccininnove smrti odzvanja u vječnosti, u legendi koja se o njemu stvorila i u pjesmama koje su ostale, naročito u dirljivoj uspavanki koju mu majka nikad nije pjevala.

Antonio Piccininno je Sven Medvešek, u svim stadijima umjetnikova života, od djetinjstva do starosti; preminuo je točno sto godina nakon rođenja, kad predstava i počinje. Kolektivnom igrom kolažne dramaturgije, s puno duhovitosti i elemenata burleske, fizičke komedije, pantomime, *slapsticka* i nijemog filma, redaju se epizode iz umjetnikova života. Poslije Sven Medvešek utjelovljuje i tipičnog dalmatinskog starca, *redikula*, te niz drugih lica. Karakteristika je ove predstave da svi izvođači igraju u svakoj scenskoj epizodi, odnosno ispričanoj mediteranskoj priči. Anja Đurinović tako je Piccininnova majka, zatim dalmatinska starica koja nakon duge šutnje u ime cijele male primorske zajednice kaže što misli o novonastaloj situaciji u mjestu; ona je žena bogatog turista u ekskluzivnom restoranu na koji se dugo čeka mjesto, ali i zaljubljena palestinska pjesnikinja, u sceni na staroj tržnici u Gazi.

Antonija Stanišić Šperanda pročelnica je dalmatinskog konzervatorskog odjela, njemačka kapetanica koja ilegalno na svojem brodu spašava migrante i svjedoči na sudu kako je za svoj prijestup pred zakonom odgovorna, ali ne i kriva. Ona je bogata turistica i mlada Turkinja koja, zabavljajući se na plaži s prijateljima, ne može i ne želi vjerovati da je more izbacilo nečije mrtvo tijelo...

Domagoj Janković lokalni je dalmatinski umjetnik, aktivist, autor sporne instalacije 'vodeni sat u Gazi' oko koje se diže velika pompa u mjestu, pa intervenira i pročelnica konzervatorskog odjela, a bome i starica Ane

(Anja Matišić) u ime mjesta. On je i tipični ljetni zavodnik, zatim starac, mladi turist, duhovito iznijansiran u izvedbama te vrlo markantan u svim tim ulogama.

U svim se navedenim epizodama vješto provlači Franjo Dijak, snalažljivo postajući član obitelji Antonija Piccininna, prijatelj mladih turista na turskoj plaži, stanovnik Komiže, prolaznik na kamenoj ulici, dalmatinski mladić, migrant spašen na njemačkom brodu, iskracan na talijanskoj obali, prodavač na staroj tržnici u Gazi.

Hrvoje Klobučar utjelovljuje mnoga lica u igri *Brevijara i Radio Mediterana* i zatvara predstavu nastupom u ulozi blaziranoga turskog ugostitelja, vlasnika renomiranog restorana s puno kulinarskih zvjezdica. Mjesto se čeka dugo, restoran ugošćuje poznate ličnosti i visokopozicionirane europske političare. Pa ipak, vlasnik im namjerno podvaljuje lošu hranu pod krinkom ekskluzivnosti: preskupo naplaćuje i u tome uživa. Bijesan je na svoje goste i na cijeli poredak, što je pomno glumački iznijansirao, s puno gorke ironije: zato na kraju ipak odlučuje napustiti takav, izvana gledajući, uspješan i unosan, ali posve lažan ugostiteljski život.

Filip Šovagović vodi večernji radijski program za pomorkinje i pjesnike Radija Mediteran, i kao neki kapetan broda u sjeni, cijelo vrijeme na sceni prisutan uz mikrofon i gitaru, najavljuje i glasom sudjeluje u scenским i glazbenim epizodama, vodeći publiku (ali i izvođače) na radioteatarskoj plovidbi.

Svi su glumci podjednako rasli, a njihove izvedbe nastajale s ovom predstavom; zaista je teško bilo koga izdvajati. Radi se o plastičnom utjelovljenju arhetipskih mediteranskih lica: staraca i starica, mladića, zavodnika, zabavljača i svirača, osobenjaka iz malih primorskih mjesta, ali i hrabrih pomorkinja i pjesnikinja, istinskih junakinja te umjetnika s nevjerojatnim životnim pričama.

Te su kreacije, a takav je i ton cijele predstave, zaigrane i mudro infantilne, na rubu tipizacije i karikature, no ipak u nju ne zapadaju; u tome se ogleda vještina cijeloga ansambla. Koliko god se činilo da forma radioteatra ne angažira glumca u uobičajenom smislu dramske izvedbe, ipak je, zbog kolažne dramaturške strukture bliske izvedbenoj ilustraciji isripovijedanih događaja (i baš zbog svoje ograničenosti u nekim izvedbenim elementima), iznimno zahtjevna. Stereotipi Mediterana, eho naših uspomena i iskustava, onakvi kakvi jesu – prenatraglašeni, emotivni, životom karikirani, okrutni, šaljivi, gorki i slatki, u kreacijama ansambla predstave izlaze na površinu i na scenu u autorski točno pogođenom obliku.

Ana Kreitmayer potpisuje visokorazrađen, koherentan i uigran scenski pokret koji opet jednako dobro zahvaća sve izvođače, odnosno oni jednako dobro njime vladaju, kao i pjevanjem.

Scenografija Paule Jakšić s kostimografijom Marite Čopo simulira mediteranske uličice, s konopcima punima rublja, ali i ulazak u utrobu broda, plovidbu. Vješto nas vode kroz prošlost i sadašnjost te izmjenu lica tijekom igre. Simulacija plovidbe događa se već u predvorju Male Gavelle, u ambijentalnoj instalaciji 1956 Ljubice Letinić i Lane Deban, koja „ilustrira jedan davni pokušaj bijega“. Možemo ga promatrati, čekajući ulazak u dvoranu, kroz dalekozore i kaleidoskope pune starih fotografija, a tko želi, može poslušati i zvučne ulomke iz radijske arhive.

Sve vrijeme izvedbe na pozornici su glazbenici Dino Brazzoduro, Nenad Kovačić, Chisomo Makunje Maku i Una Patafta, zajedno s glumcima i kapetanom plovidbe. Oblikovanje zvuka Dalibora Piskreca, skladana glazba i radiofonijski ulomci Dine Brazzodura uz duhovito-ironične songove Olje Savičević Ivančević, pisane za tu prigodu, povezuju zvučni Mediteran s onim vizualnim, uz oblikovanje svjetla Martina Šatovića, foto-

grafije i video Ivana Sikavice i već spomenutu zaigranu, pitoresknu, ali nadasve funkcionalnu kostimografiju i scenografiju.

Predstava je višestruko bogata izražajnim sredstvima, i time na svim doživljajnim razinama, auditivnoj i vizualnoj, ali ponajviše na emotivnoj, bezrezervno osvaja pozornost publike. Zbog složene žanrovske strukture za analizu, koja objedinjuje mnoge već spomenute elemente – od burleske, nijemog filma, fizičke komedije, pantomime pa do *slapsticka* s duhovitim satiričnim songovima i humornim dramskim sličicama te ozbiljnim refleksijama o Mediteranu, mislim da je najbolje zaključiti da je riječ o specifičnom, iznimno kreativnom i inovativnom autorskom kazalištu Pavlice Bajsic Brazzoduro – o radioteatru.

Tematski gledano, uključen je širok raster gorućih suvremenih problema, kritički se sagledavaju različite vrste opasnosti i ratova na današnjem Mediteranu, poglavito turizam koji ga nevidljivo ali sigurno proždire, slijedeći u stopu kapitalistički mehanizam ratne industrije i proizvodnje oružja.

Jednom kad je proizvedeno, negdje mora biti uporabljeno, makar i po krvavim morima Gaze, Sirije, Bliskog istoka, Crnog i Crvenog mora. „Na Mediteranu se začela Europa“, piše Matvejević; danas mu možemo dopisati: „Na Mediteranu umire Europa.“ To ova predstava ponajprije tematizira, začudno spojivši neizostavno potrebnu društvenu angažiranost i kritičnost sa zaigranošću, mudrom infantilnošću prikaza, u dubokom, kontemplativnom očudenju pronađenim, vidnim uhom zabilježenim.

Sama autorica kaže: „To je vjerojatno zato što nisam kazališna redateljica, nego sam, eto, smislila taj neki svoj svijet ‘radija na pozornici’ u kojem plivam.“

I odlično u njemu pliva, naročito morima Mediterana, na valovima njegova Radija.